

Tusculum

2019
SOLIN-12

Tusculum

12

Solin, 2019.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonči Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin,
Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Županija splitsko-dalmatinska.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

12

Solin, 2019.

Sadržaj

7-19	Nikola Cesarik	Viteški časnici i legijski centurioni (uz natpis CIL 3, 8736 iz Salone)
21-28	Silvia Bekavac	Rekonstrukcija karijere Tita Flavija Agrikole
29-33	Nenad Cambi	Ženska glava u kući u Paraćevim dvorima u Saloni
35-43	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Dvije salonitanske stele kao spoliji na splitskom predjelu Pazdigrad
45-60	Dražen Maršić	Neka zapažanja i razmišljanja o izradi i funkciji elementa luka sa salonitanskom Tihom
61-84	Angela De Maria	Making borders – The Dalmatian «linea Nani» and the defence of Salona fort
85-99	Ivan Grubišić	Harambaša Galiot i doseljenici u Klis, Mravince i Vranjic
101-106	Milan Ivanišević	Oporuka župnika u Mravincima don Grge Peroša od 4. ožujka 1806.
107-118	Branko Metzger-Šober	San smrti
119-137	Mirko Jankov	»Drugi život« dvaju tradicijskih crkvenih napjeva <i>Puče moj (Prijekorâ)</i> u izvedbi <i>Vokalista Salone iz Solina</i>
139-160	Nada Topić	Nakladnička djelatnost Javne ustanove u kulturi Zvonimir Solin (1992. – 2018.)
161		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Silvia Bekavac

Rekonstrukcija karijere Tita Flavija Agrikole

Silvia Bekavac
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja
Petra Krešimira IV/2
HR, 23000 Zadar
s.bekavac1011@gmail.com

Tit Flavije Agrikola obnašao je municipalnu službu u Saloni, Ekvu, Rideru i Sponumu te jedan vojnički položaj u X. legiji Gemini. Kako u znanstvenoj literaturi postoje različite rekonstrukcije Agrikoline karijere, cilj ovoga rada je, u svjetlu novih spoznaja, odrediti točan redoslijed obnašanja pojedinih funkcija, uz nezaobilaznu analizu konteksta u kojem se podiže spomenik.

Ključne riječi: *Titus Flavius Agricola*, *collegium fabrum*, *dispunctor*, *curator rei publicae*, *Titus Vetius Augustalis*, *tres militiae equestres*

UDK: 904(497.583Solin):930.271
94(398)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 23. srpnja 2019.

Natpis CIL 3, 2026 iz Salone podignut u čast Tita Flavija Agrikole (sl. 1) izazvao je u znanstvenoj literaturi brojne interpretacije i nedoumice vezane uz dataciju te kronotaksno nabranje obnašanih funkcija: *T(ito) Flavio / T(iti) f(ilio) Tro(mentina) / Agricolae / decur(ioni) col(oniae) Sal(onitanae) / aedili llvir(o) iure / dic(undo) dec(urioni) col(oniae) Aequi/tatis llvir(o) q(uin)q(uennali) disp(unctori) / municipi(i) Ridentar(um) / praef(ecto) et patron(o) coll(egii) / fabr(um) ob merita eius coll(egium) / fabr(um) ex aere conlato / curator rei pub(licae) Sponis/{s}tarum trib(uno) leg(ionis) X G(eminae) P(iae) F(idelis)*.¹

Nekoliko bitnih činjenica pokazale su se od presudne važnosti za određivanje vremenskoga okvira u kojem je djelovao Tit Flavije Agrikola. Naime, masovnije širenje gentilicija *Flavius* posljedica je brojnih manumisija te dodjeljivanja rimskoga građanskog prava za vrijeme careva Flavijejske dinastije u vremenskom rasponu između 69. i 96. godine.² Kako je Agrikola rođeni rimski građanin (*Titi filio*), koji svoj *nomen gentile* nasljeđuje od oca, to bi značilo da su ili sloboda ili civitet bili dodijeljeni nekome

od Agrikolinskih predaka. Budući da je u imenovanju naveden *tribus*, što je prvenstveno karakteristika natpisa 1. stoljeća koja se kroz 2. stoljeće postupno gubi, najzgodnije je da su njegov otac ili najdalje djed u spomenutom razdoblju stekli jedan od navedenih statusa.³ Agrikola je tijekom svoje karijere bio i tribun X. legije *Geminae Piae Fidelis*, koja u doba Domicijana, oko 89. godine, dobiva počasni naslov *Pia Fidelis Domitiana*. Nakon careve smrti 96. godine, kao posljedica *damnatio memoriae*, odbacuje se taj pridjev, a zadržava se samo naslov *Gemina Pia Fidelis* ili najčešće samo *Gemina*.⁴ Budući da je na natpisu zabilježen legijski naslov *Gemina Pia Fidelis*, očito je da je Agrikola obnašao funkciju legijskoga tribuna nakon 96. godine.⁵ Kao databilni element ističe se i funkcija *curator rei publicae*, koja se po svemu sudeći uvodi na samom kraju 1. stoljeća, odnosno početkom 2. stoljeća. Dilemu znanstvenika oko datuma institucionaliziranja službe *curator rei publicae* prouzrokovao je citat Justinijanovih kompilatora u Digestama, koji se pozivaju na Ulpijanov navod s početka 3. stoljeća o postojanju službe kuratora

1 Analiza i kontekstualizacija ovoga spomenika djelomično je rezultat rada na autoričnoj doktorskoj disertaciji *Rimska religija i kultovi u društvenoj strukturi pretkršćanske Salone* tijekom 2013. i 2014. godine. Na pomoći i ustupanju fotografija zahvaljujem dr. sc. I. Mirniku, dr. sc. I. Radman-Livaji, prof. G. Gorini (Università degli Studi di Padova) i dott.ssa F. Veronese (Musei Civici di Padova).

2 G. Alföldy 1969, str. 38-39

3 R. Matijašić 2002, str. 66

4 Suet., *Dom.* 23.1; D. Demicheli 2011, str. 74.

5 Legija je tada mogla boraviti ili u donjoj Germaniji gdje ostaje do 103. godine, zatim u Akvinku, gdje stacionira od 103. do 114. godine, ili u Vindoboni gdje ostaje od 114. pa sve do 5. stoljeća, v. E. Ritterling 1924-1925, str. 1678-1690; I. Matijević 2012, str. 71.

Slika 1
Natpis Tita Flavija Agrikole (Musei Civici di Padova)

već u doba Nerve.⁶ Međutim, taj navod je u neskladu s do sada prikupljenom epigrafičkom građom, prema kojoj se navedena funkcija evidentira tek od 2. stoljeća, zbog čega se njezino uvođenje pripisuje caru Trajanu.⁷ Po većini autora najraniji natpis koji navodi tu službu bio bi CIL 13, 2658 (*Lugudunensis, Augustodumum*) iz 105. godine: [*Imp(eratori) Caes(ari) Nervae Traiano*] / [*Aug(usto) Germ]anic(o) D[acic(o) pontif(ici)]*] / [*max(imo) t]rib(unicia) p(otestate) VIII c[o(n)s(uli) V imp(eratori) IV p(atri) pa(triae)]*] / [---]no Val[--- cur(ante) civ(itatis)] / [*splendis]sima Ae[duorum]*] / [--- theat]rum de [*integro resti*]/[*tuerunt dedic]ante [---]*. Kako je riječ o potpuno rekonstruiranom tekstu moguća su i drugačija razrješenja, stoga bi najkorektnije bilo zaključiti da prije 2. stoljeća nemamo epigrafičkih potvrda o dodjeljivanju službe *curator rei publice*, međutim ona je mogla biti ustanovljena neposredno prije, na samom kraju 1. stoljeća pod Nervom, kako to navode izvori.⁸

Zaključimo da zbog svega navedenog, ali i zbog bogate karijere Tita Flavija Agrikole koju nije mogao ostvariti preko noći već postupno tijekom godina službe, njegovo djelovanje ne treba datirati prije prvih desetljeća 2. stoljeća.

Uz dataciju, drugi važan zadatak je kronotaksno odrediti tijek Agrikoline karijere koji je kod različitih autora različito interpretiran. Tako Domić Kunić i Radman-Livaja smatraju kako je Tit Flavije Agrikola svoju karijeru započeo kao vojnik te je prije civilnih dužnosti obnašao samo jednu vojničku funkciju, onu tribuna X. legije. Nakon vojničkih, njegova karijera nastavlja se kroz civilne službe i to tako da je prvo obnašao dužnost nadzornika ukupnih gradskih financija u Splonu, poslije čega vrši dužnost kvin-kvenalnoga duovira i dispunktora u municipiju Rider. Nakon ove službe obnaša funkciju edila, duovira i dekuriona kolonije *Aequum*. Vrhunac bi, po navedenim autorima, postigao u Saloni kao dekurion kolonije, gdje mu se i podiže nadgrobní spomenik.⁹ Domić Kunić i Radman-Livaja na kraju zaključuju i da su se neke Agrikoline funkcije mogle preklapati, pa je patron i prefekt kolegija fabra mogao

6 Dig. 43, 24, 3, 4: *Plane si praeses vel curator rei publicae permiserit in publico facere, Nerva scribit exceptionem locum non habere, quia etsi ei locorum, inquit, publicorum procuratio data est, concessio tamen data non est. Hoc ita verum est, si non lex municipalis curatori rei publicae amplius concedat. Sed et si a principe vel ab eo, cui princeps hoc ius concedendi dederit idem erit probandum.*

7 J. Marquardt 1873, str. 488-489; J. J. Wilkes 1970, str. 540; W. Eck 1979, str. 190-195; F. Jacques 1983, str. 161-224; M. Glavičić 2002, str. 122-123; A. E. Cooley 2016, str. 126.

8 Služba kuratora početkom 2. stoljeća nije bila dio redovnih municipalnih službi. Kuratora izravno postavlja namjesnik provincije, a njegova uloga bila je financijski nadzor nad ukupnim sredstvima građana, v. M. Glavičić 2002, str. 122. Kao takva ona nije bila vremenski strogo ograničena, već je trajala onoliko koliko je bilo potrebno da se obavi zadani posao. O postojanju službe *curator rei publicae* u doba Trajana svjedoči natpis CIL 5, 4368 (Brixia): *P(ublio) Clodio P(ubli) f(ilio) / Fab(ia) Surae / q(uaestori) flamini divi / Traiani pontif(ici) / Ilvir(o) quinq(uennali) trib(uno) leg(ionis) / Il Adiutr(icis) Piae Fid(elis) / curat(ori) rei p(ublicae) Bergom(atium) / dat(o) ab Imp(eratore) Traiano / curat(ori) rei p(ublicae) Comens(ium) / dat(o) ab Imp(eratore) Hadriano / collegia / fabror(um) et cent(onianorum).*

9 A. Domić Kunić – I. Radman-Livaja 2009, str. 72.

biti istovremeno dok je bio dispunktor u Rideru ili dok je, što smatraju vjerojatnijim, bio kurator u Splonu.¹⁰ Glavičić se slaže s Wilkesom kako je Agrikola primjer uključivanja pojedinaca bogatih autohtonih obitelji iz unutrašnjosti provincije u vladajući sloj obalnih gradova, pri čemu bi Agrikola po njima mogao biti rodом iz Ekva.¹¹ Na osnovu toga zaključuju da je njegova karijera započela u Saloni gdje je bio dekurion, zatim se nastavila u Ekvu gdje je bio edil, kvinkvenalni duovir i dekurion. Nakon Ekva u municipiju Rider obnašao je dužnost kvinkvenalnoga duovira i financijskoga kontrolora, a karijeru dalje nastavlja u Splonu kao *curator rei publice*, nakon čega je bio izabran i za vojničkog tribuna X. legije Gemine. Glavaš kombinira interpretacije navedenih autora te nedosljedno zaključuje kako je Agrikola službu započeo kao dekurion u Saloni, zatim je nastavljao u Ekvu kao dekurion, edil i duovir, da bi u municipiju Rider bio kvinkvenalni duovir i dispunktor.¹²

No epigrafička praksa nabiranja službi nešto je drugačija te upućuje na zaključak da je Agrikola karijeru započeo u Saloni, gdje je bio član gradskoga vijeća, tj. dekurion, te je obnašao funkcije gradskoga edila i duovira (*iure dicundo*).¹³ Nakon toga odlazi u koloniju *Aequum*, gdje također ulazi u gradski ordo (*decurio*), te gdje je izabran za kvinkvenalnoga duovira (*Ilvir quinquennalis*). Nakon Čitluka, u Rideru, obnaša dužnost *dispunctor municipii Rideritarum*. Kroz literaturu se repertira kako se navedena funkcija dispunktora dodjeljivala iskusnim članovima gradske zajednice te kako na početku 2. stoljeća služba nije bila dio redovnih municipalnih magistratura, već dispunktora imenuje direktno namjesnik provincije sa zadaćom financijske kontrole (revizije) gradskih poreza.¹⁴ Međutim, epigrafička evidencija zabilježila je svega nekoliko osoba u čijem se kursu javlja navedeni položaj. Nalazi su ograničeni na prostor provincije Mauretanijske Cezarijensis, a većina se uz pomoć formule *anno provinciae* koja se javlja na kraju natpisa, može precizno datirati u kraj 3. i početak 4. stoljeća.¹⁵ Samo dva spomenika nalazimo izvan navedene

grupe natpisa, i to oba u provinciji Dalmaciji, odnosno u Saloni. Uz već spomenuti Agrikolin, čiju smo karijeru datirali najranije u prvu polovinu 2. stoljeća, drugi natpis – CIL 3, 8783 – u epigrafičkim bazama datiran je unutar vremenske kategorije od 151. do 300. godine,¹⁶ no zbog tročlane imenske forme, carskoga gentilicija *Aelius* te kognomena »domaćega« podrijetla, poblizha datacija bila bi druga polovina 2. stoljeća.¹⁷ Riječ je o nadgrobnom spomeniku viteza Publija Elija Rastorijana s bogatom municipalnom karijerom, koji je funkciju dispunktora obnašao u Naroni: *D(is) M(anibus) / P(ubl)io Ael(io) Rastoriano / eq(uo) p(ublico) decur(ioni) Ilviro / et q(uin)q(uennali) munic(ipii) [Bu]/tatium(?) dis(p(unctori) ci)/vitat(is) Naron(ens(ium)) / q(uinquennali) municipp(ium) Azina(tium) / Splonistarum Ar[upin(atium)] / et Ael[ia]e Procili[anae(?)] / defunct(ae) ann(or)um [---] / Albia Crisp[ina(?)] coniugi] / incompara[bili] et fi]liae infelicissim[ae] / et sibi. Ni jedan ni drugi natpis ne mogu nam dati apsolutne podatke o vremenu uvođenja službe te ne mogu odrediti kompetencije koje bi dispunktor mogao imati, međutim kako se oba slučaja (izvan mauretanskoga područja) javljaju u provinciji Dalmaciji mogla su biti proizvod iste legislativne odluke, moguće iz Hadrijanova razdoblja.¹⁸ Isto tako, natpise iz Dalmacije bilo bi znanstveno nekorektno dovoditi u isti kontekst s onima iz Mauretanijske, budući da se služba u Dalmaciji javlja gotovo dvjesto godina ranije, unutar drugačijih povijesno-administrativnih okolnosti.*

Dodatnu zabunu oko razumijevanja konteksta spomenika te iznošenja kronotaksno različitog kursa časti (*cursus honorum*) uzrokovala je, između ostaloga, i činjenica da se nabiranje funkcija u Saloni, Ekvu i Rideru prekida, odnosno završava sintagmom *ob merita eius collegium fabrum ex aere conlato*, koja inače ima ulogu završne formulacije na natpisu. Za rješenje ovoga problema izuzetno je važno naglasiti podatak koji se u pravilu ne uočava, a to je ključna činjenica da je na istom spomeniku uklesan i natpis posvećen Titu Vetiju Augustalu (sl. 2):

10 A. Domic Kunić – I. Radman-Livaja 2009, str. 75, bilj. 28.

11 J. J. Wilkes 1970, str. 540; M. Glavičić 2002, str. 309, kat. br. 170.

12 I. Glavaš 2014, str. 85-86.

13 Među brojnim primjerima iz čitavog Carstva istaknut ćemo dva natpisa iz Salone na kojima se nakon navođenja položaja *decurio coloniae Salonitanae* navode i ostale municipalne službe koje su te osobe obnašale u istoj koloniji. Prvi primjer je CIL 3, 2066: *M(arco) Uttedio / Sallubiano / C(aio) Petilio / Amando / domo Iguvivo ve/terano leg(ionis) XIII / Gemin(ae) decurioni / colon(iae) Salonitan(ae) / quaestori pontifi/ci Petilia / Secundina / coniux. Drugi primjer je natpis CIL 3, 2081: *M(arco) Iunio / Iusto / dec(urioni) col(oniae) / Salonit(anorum) / aed(ili) Ilvir(o) / pontif(ici) / M(arcus) Iunius / [---]fnus / [---]*.*

14 M. G. Jarret 1958, str. 188; M. Glavičić 2002, str. 546, I. Glavaš 2014, str. 86.

15 CIL 8, 8396; CIL 8, 9029; CIL 8, 9041; CIL 8, 9068; CIL 8, 9069; CIL 8, 9325; CIL 8, 9840; CIL 8, 20268; CIL 8, 20751; CIL 8, 21665.

16 <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052758>

17 G. Alföldy 1969, str. 43-45; M. Glavičić 2002, str. 276-277, kat. br. 139.

18 Usporedbom ovih dvaju natpisa iz Dalmacije te datacijom Agrikoline karijere najranije u prvu polovinu 2. stoljeća, donja granica uzdizanja Ridera na municipalni rang, koju je Glavaš postavio u kraj 1. stoljeća (I. Glavaš 2014, str. 87.), pomaknula bi se barem desetljeće ili dva kasnije, u 2. stoljeće.

Slika 2
Natpis Tita Vetija Augustala (Musei Civici di Padova)

T(ito) Vettio / Augustali / decurioni / colon(iae) Salon(itanae) / quaestori / aedili Ilvir(o) / iure dic(undo) praef(ecto) / et patrono coll(egii) / fabr(um) ob merita / eius coll(egium)

*fabr(um) / ex aere conlato.*¹⁹ Poput Agrikole i Vetije Augustal bio je salonitanski dekurion, koji je obnašao dužnosti kvestora, edila i duovira *i.d.* Također, i on je bio prefekt i patron istoga salonitanskog kolegija fabra, a upravo su te dvije funkcije i bile razlog zašto im njihov kolegij podiže spomenik u Saloni.

Collegium fabrum bilo je profesionalno udruženje koje je okupljalo razne obrtnike kao što su kovači, graditelji i stolari.²⁰ Velika količina natpisne građe koju nalazimo po brojnim municipalitetima diljem carstva, pa tako i u provinciji Dalmaciji, omogućila je pregled složene strukture udruženja. Postojanje brojnih funkcija, od onih rukovodećih do najnižih, ukazuje da je svojevrsan model za hijerarhiju unutar profesionalnih udruženja poslužio strukturiranje i napredovanje prestižnih društvenih skupina bilo kroz državne, tj. gradske, te vojne strukture. Tako su vrhušku svakoga profesionalnog kolegija činili građanski patroni i prefekti.²¹ Njihov izbor nije bio ograničen na već postojeće članove udruženja, već se redovno imenovalo one pojedince koji su statusno visoko kotirali unutar pripadajuće municipalne zajednice, a izborom na taj položaj s ostalim kolegijatima čine *universitas*. Iz natpisa CIL 11, 2702, koji komemorira zaključke vijeća volsinijškoga kolegija fabra održana u njihovoj sholi, možemo zaključiti kako su kooptaciju novoga patrona morali potvrditi svi članovi kolegija i to na službeni prijedlog dvojice kvin-kvenalnih magistara. Za razliku od patronatstva, funkcija prefekta bila je mandatna. Čini se da je trajala po godinu dana, a mogla se ponoviti uzastopno i po više puta.²² Nerijetko se događalo da se ista osoba bira i za prefekta i za patrona istoga kolegija, a u provinciji Dalmaciji, bez iznimke, riječ je o visokopozicioniranim osobama, najčešće viteškoga ranga.²³ Ovoj kategoriji pripadali su i Flavije Agrikola i Vetije Augustal, kojima njihov (salonitanski) kolegij fabra kleše natpise na zajedničkoj počasnoj bazi u Saloni, radi čega je sasvim jasno da je Agrikola, baš kao i Augustal, patronat i prefekturu obnašao prilikom boravka u centru provincije Dalmacije, dakle u onom gradu u kojem mu se spomenik i podiže, a ne u Rideru ili Splonu. Ovu konstataciju potvrđuje i činjenica o samoj prirodni kolegija u Rimskom Carstvu. Odnosno, osim što je svako

19 CIL 3, 2087; M. Glavičić 2002, str. 268, kat. br. 133. U EDH bazi latinskih natpisa navodi se da je ovaj natpis uklesan na istoj bazi kao i prethodni. Autori koji su obrađivali ove natpise nisu uočili taj detalj, vjerojatno zbog toga što se spomenik nalazi u arheološkom muzeju u Padovi, HD054750, v. S. Bekavac 2015, str. 173-174.

20 J. Liu 2005, str. 279-310.

21 E. Hemelrijk 2008, str. 115.

22 K. Verboven 2009, str. 159-167. Čini se prilično sigurnim da je funkcija prefekta bila mandatna, tj. da ima određeno trajanje jer se to jasno iskazuje na natpisu ILJug 3, 2109 gdje je izvjesni Marko Ulpije dvaput bio prefekt jednoga srodnog kolegija u Saloni (*praefecto bis collegii fabrum et centonariorum*), v. S. Bekavac 2015, str. 205.

23 Npr. CIL 3, 2087; CIL 3, 2026; ILJug 2, 678; ILJug 3, 2109.

pojedino udruženje ograničeno točno određenom funkcijom, djelatnošću, ponekad i božanskim patronom, ono je i prostorno definirano te okuplja onu interesnu grupu koja živi i djeluje na određenom prostoru.²⁴ Za primjer možemo navesti upravo kolegij fabra koji djeluje u Saloni, ali i u brojnim drugim gradovima diljem carstva. Iako su sve to jednaka udruženja, koncipirana po istim načelima te regulirana državnim zakonima, ona djeluju odvojeno te su teritorijalno orijentirana na prostor u kojem obitavaju njihovi članovi, birani iz one gradske zajednice kojoj pripadaju.

Ova regulativa, ali i zajednička baza, objašnjavaju problem dvaju Agrikolinih položaja (*curator rei publicae Splonisstarum* i *tribunus legionis X Geminae Piae Fidelis*) isklesanih naknadno nakon završne formule na natpisu. Odnosno, kako dvije osobe nisu mogle biti patroni i prefekti kolegija u istom trenutku, to bi značilo da je funkcija jednoga završila kada je započela funkcija drugoga. Kako Agrikola i nakon spomenutih službi obnaša još dva položaja, očito je on pokrovitelj kolegija bio prije Vetija. Ostaje pitanje kada se i zašto se klešu te dvije naknadne funkcije. Realna mogućnost je da se u istom trenutku podiže zajednički spomenik za obojicu patrona (i prefekta), što bi značilo da se Titu Vetiju Augustalu spomenik podiže tijekom obnašanja patronatske dužnosti, a da se Agrikolino patronatstvo komemorira retrogradno, zbog čega mu se karijera naknadno nadopunjava s još dvije kasnije obnašane funkcije.²⁵

Ovakva rekonstrukcija dvaju natpisa razrješava i neodmicu oko Agrikoline viteške funkcije. Naime, početak viteške karijere u prvoj polovini 2. stoljeća bio je više-manje reguliran i jasan.²⁶ Mladi hereditarni vitez trebao je proći kroz tri viteške milicije nakon kojih je mogao nastaviti službu kroz vojne ili civilne položaje. Na natpisu iz Salone navedena je samo druga Agrikolina milicija, tj. legijski tribunat, što znači da nedostaju prva i treća. Uspoređujući ovaj natpis s primjerima iz Egipta, može se vidjeti da sredinom 2. stoljeća mnoge osobe obnašaju samo jednu vitešku miliciju. Čak u 50 % slučajeva za drugu miliciju birane su osobe direktno iz municipalnih magistratura.²⁷ Razlog tome počiva na činjenici što je legijski tribunat bio više administrativna nego vojnička služba, pa se na nju moglo izravno postaviti osobe koje su se već istaknule u administrativnim poslovima i to bez prethodno izvršene prve milicije.²⁸ Prema tome, Agrikolin legijski tribunat uslijedio je nakon kuratorske, ali i svih prethodnih službi po gradovima provincije Dalmacije, odnosno nakon obavljanja niza administrativnih poslova Agrikola je izravno postavljen za legijskoga tribuna.²⁹

Zaključimo na kraju da salonitansko profesionalno udruženje, kolegij fabra, podiže zajednički spomenik svojim patronima i to u trenutku dok je Augustal još uvijek aktivni pokrovitelj kolegija, odnosno Agrikolino patronatstvo se komemorira retrogradno, zbog čega je došlo do nadopune njegove karijere s još dvije kasnije obnašane službe.

24 N. Tran 2006, str. 7-11.

25 U napomeni uz natpis objavljen u CIL-u Mommsen također navodi da su posljednje dvije službe naknadno dodane na natpis.

26 S. Demougin 1995, str. 297.

27 H. Devijver 1989, 160.

28 H. Devijver 1989, str. 160-161, bilj. 94.

29 PME I, F 37; S. Bekavac 2015, str. 174-175.

Kratice

CIL	= Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin
EDH	= Epigraphische Datenbank Heidelberg
HAD	= Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb
ILJug	= Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia repertae et editae sunt, Ljubljana
PME	= H. Devijver, <i>Prosopographia Militiarum Equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum</i> , Leuven 1976-2001.
PWRE	= <i>Paulys Real-Encyclopadie der classischen Altertumswissenschaft</i> , Stuttgart
VAPD	= <i>Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku</i> , Split

Literatura

G. Alföldy 1969	Geza Alföldy, <i>Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien</i> , Heidelberg 1969.
S. Bekavac 2015	Silvia Bekavac, <i>Rimska religija i kultovi u društvenoj strukturi pretkršćanske Salone</i> , (doktorska disertacija), Zadar 2015.
A. E. Cooley 2016	Alison E. Cooley, <i>A Companion to Roman Italy</i> , Oxford 2016.
D. Demicheli 2011	Dino Demicheli, <i>Neobjavljeni antički natpisi iz Muzeja Cetinske krajine i Franjevačkog samostana u Sinju</i> , Izdanja HAD-a, vol. 27, Zagreb 2011, 61-99.
S. Demougin 1995	Ségolène Demougin, <i>L'ordre équestre sous les Julio-Claudiens</i> , <i>Revue belge de philologie et d'histoire</i> , Vol. 73, Num. 1, Roma 1995, 216-217.
H. Devijver 1989	Hubert Devijver, <i>The Equestrian Officers of the Roman Imperial Army</i> , <i>Mavors Roman Army Researches</i> 6, Amsterdam 1989.
A. Domić Kunić – I. Radman-Livaja 2009	Alka Domić Kunić – Ivan Radman-Livaja, <i>Urna iz Danila u kontekstu društvene elite municipija Ridera</i> , <i>Arheološki radovi i rasprave</i> 16, Zagreb 2009, 67-106.
W. Eck 1979	Werner Eck, <i>Die staatliche Organisation Italiens in der hohen Kaiserzeit</i> , München 1979.
I. Glavaš 2014	Ivo Glavaš, <i>Prilog poznavanju municipaliteta Ridera</i> , <i>Diadora</i> 28, Zadar 2014, 83-92.
M. Glavičić 2002	Miroslav Glavičić, <i>Gradski dužnosnici na natpisima obalnog područja rimske provincije Dalmacije</i> , (doktorska disertacija), Zadar 2002.
E. Hemelrijk 2008	Emily Hemelrijk, <i>Patronesses and »Mothers« of Roman Collegia</i> , <i>Classical Antiquity</i> , Vol. 27, No. 1, Berkeley 2008, 115-162.

- F. Jacques 1983 François Jacques, *Les curateurs des cités dans l'Occident romain de Trajan à Gallien. Études prosopographiques*, Paris, 1983.
- M. G. Jarrett 1994 Michael G. Jarrett, *Non-Legionary Troops in Roman Britain, Part One: The Units*, Britannia, Vol. 25, Cambridge 1994, 35-77.
- J. Liu 2005 Jinyu Liu, *Occupation, Social Organization, and Public Service in the Collegia Centonariorum in the Roman Empire (First Century BC–Fourth Century AD)*, (Ph.D. dissertation), Columbia University 2005.
- R. Matijašić 2002 Robert Matijašić, *Uvod u latinska epigrafiju*, Pula 2002.
- I. Matijević 2011 Ivan Matijević, *O salonitanskim natpisima konzularnih beneficijarija iz legije Desete gemine (legio X Gemina)*, VAPD 105, Split 2011, 67-82.
- J. Marquardt 1873 Joachim Marquardt, *Römische Staatsverwaltung: Organisation des römischen Reichs, I*, Leipzig 1873.
- E. Ritterling 1924-1925 Emil Ritterling, *Legio. Bestand, Verteilung und kriegerische Betätigung der Legionen des stehenden Heeres von Augustus bis Diocletian*, PWRE, XII, Stuttgart 1924-1925, 1678-1690.
- N. Tran 2006 Nicolas Tran, *Les membres des associations Romaines. Le rang social des collegiati en Italie et en Gaules, sous le Haut-Empire*, Rome 2006.
- K. Verboven 2009 Koenraad Verboven, *Magistrates, patrons and benefactors of collegia: status building and Romanisation in the Spanish, Gallic and German Provinces*, u: B. Antela Bernárdez – T. Naco del Hoyo (ur.), *Transforming historical landscapes in the ancient empires (eds. I)*, Oxford 2009, 159-167.
- J. J. Wilkes 1970 John J. Wilkes, *Equestrian Rank in Dalmatia under the Principate*, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb 1970, 529-552.

Summary

Silvia Bekavac

A career reconstruction of Titus Flavius Agricola

Key words: *Titus Flavius Agricola, collegium fabrum, dispunctor, curator rei publicae, Titus Vetius Augustalis, tres militiae equestres*

The author presents the problems related to the inscription CIL 3, 2026, which recorded *cursus honorum* of Titus Flavius Agricola. By detailed analysis of the inscription, as well as a scientific discussion on prominent military and municipal functions, the life and career of Titus Flavius Agricola were chronologically reconstructed.

The key point is the fact that the inscription CIL 3, 2087 dedicated to the decurio of Salona Titus Vetius Augustalis, who held also the duties of quaestor, aedil and duovir, is engraved on the same monument.

Comparing the careers of Titus Flavius Agricola and Titus Vetius Augustalis, the author concluded that the function of prefect and patron of a *collegium fabrum*, which were held by both, was crucial for the erection of the monument. Because of this statement, the paper also discusses about the organization and meaning of the *collegium fabrum* and concludes that *collegium* was a professional association, presented throughout the municipalities of the Empire, with a very complex internal structure. The top of the *collegium* consisted of high-ranking persons, very often from the equestrian rank, acting as patron and prefect. Flavius Agricola and Vetius Augustal also belonged to this category, to whom their *collegium fabrum* engraved inscriptions on a common monument in Salona, at the time that Augustal was still an active patron of the *collegim*, while Agricola's patronage was commemorated retrograde.

Translated by Silvia Bekavac

